

מעמדה של מצות ביעור מעשר – לשיטת הרמב"ם

ראשי פרקים

- א. ביעור ויודוי מעשר – עיון בפסוקים
- ב. ביעור היא מצוה בפני עצמה
- ג. שיטת הרמב"ם
  1. ביעור אינו מצוה בפני עצמה, אלא הכשר למצות ויודוי
  2. ביעור נכלל במצות ויודוי
  3. ביעור נכלל במצות הפרשת תרומות ומעשרות

א. ביעור ויודוי מעשר – עיון בפסוקים

בפרשת ראה מצוה התורה על הפרשת תרומות ומעשרות מידי שנה (דברים יד, כב-כג), ובסמוך לצווי זה מצוה התורה לבער בתום שלוש שנים, את התרומות והמעשרות שנותרו לאדם בביתו ולא ניתנו ליעדם (שם, כח-כט).

בפרשת כי תבוא מופיע הציווי של ביעור מעשרות פעם נוספת, ביחד עם ויודוי מעשרות, דהיינו שלאחר ביעור המעשרות מן הבית צריך הבעלים להתוודות בפני הקב"ה שקיים את מצות הביעור כהלכתה (דברים כו, יב-טו). היודוי הוא אמירת הפסוקים הכתובים בתורה שם.

השוואת הפסוקים העוסקים בביעור ויודוי מעשר, נמצא שבפרשת ראה מופיע הציווי לבער מעשר כציווי נפרד, ולא מוזכר כלל הציווי על ויודוי מעשר, ובפרשת כי תבוא מוזכר הביעור והיודוי אולם התורה לא קושרת זאת למצות הפרשת תרומות ומעשרות. מדוע לא נאמר בפר' ראה ציווי על ויודוי, ומדוע בפר' כי תבוא לא נאמר דבר על הפרשת תרומות ומעשרות? כמו כן נראה שהפס: "כי תכלה" (דברים כו, יב), הוא מעין מבוא לפסוקים שאחר כך (יג – טו), שבהם מצוה התורה על היודוי, ומשמעות הדבר לכאורה

שהאזכור של הביעור הוא רק אגב הוידוי, כשהעיתוי של הוידוי הוא לאחר קיום חובת הביעור. מאידך, כשאומר המתוודה "ביערתי הקודש מן הבית", נראה לכאורה שאומר כן משום שהוא כמעיד על עצמו שקיים את המצוה, ומכאן ניתן להסיק לכאורה שהביעור הוא מצוה בפני עצמה.¹

יש לחקור בתחילה מהו הגדר של ביעור מעשרות? ישנן שלוש אפשרויות: הראשונה, שביעור מעשרות הוא פרט במצוה הכוללת של הפרשת תרומות ומעשרות. השניה, שביעור מעשרות הוא מצוה בפני עצמה. השלישית, שהוא חלק ממצות הוידוי. לכאורה ניתן לדייק מפרשת ראה שאין מדובר על מצוה בפני עצמה אלא על מצוה שהיא חלק מהמצוה הכוללת של הפרשת תרומות ומעשרות, שכן הציווי על הביעור חותם את הפסוקים המצווים על הפרשת תרומות ומעשרות. אולם בפרשת כי תבוא ניתן לדייק את ההיפך, שכן שם לא מוזכרת מצות הפרשת תרומות ומעשרות כלל והציווי מתחיל עם הביעור ולאחר מכן הוידוי.²

ברם, יש לבחון לעומק את שלושת האפשרויות:

האפשרות הראשונה, לומר שהביעור הוא רק פרט במצוה הכוללת של הפרשת תרומות ומעשרות – אמנם, מלכתחילה, האדם מצוה להפריש תרומות ומעשרות בזמן ולתת אותם ליעדם, אולם אם הוא התעכב ולא נתנם ליעדם, קובעת התורה זמן מכסימלי – תום השנה השלישית, שממנו ואילך הוא אינו יכול להתעכב יותר. אולם זוהי אינה מצוה בפני עצמה, שכן יש עדיפות לתת את המעשרות בזמן ולא להגיע בכלל לזמן הביעור. לפי אפשרות זאת, הפסוקים שבפרשת ראה הם רצף אחד של מצות הפרשת תרומות ומעשרות ובסופם הביעור שהוא חלק ממצות ההפרשה. לעומת זאת הפסוקים שבפרשת כי תבוא עוסקים במצות הוידוי והציווי על הביעור שבתחילתם הוא רק כדי לציין את העיתוי של הוידוי או את ההכשר לוידוי – כדי שיהיה אפשר לומר "ביערתי הקודש מן הבית".

1. ראה גם מש"כ הראי"ה קוק, שו"ת משפט כהן סי' נה, בשם אחיו הרד"ב: "שהרי מנה כל המצות המבוארות בפרשת הוידוי, ע"פ מה שהשריש (שורש ח) שכל מה שנמצא בתורה, שצוה השי"ת אותנו להתנצל ממנו, זהו בעצמו ענין הציווי, וא"כ כמו שנמנה לא אכלתי באוני ממנו ה"נ נמנה ביערתי הקדש מן הבית".
2. עי' ברש"י שם על פס' יב.

הרב אליעזר חיים שנוולד

האפשרות השניה, לומר שהביעור הוא מצוה בפני עצמה. אמנם היה עדיף לתת תרומות ומעשרות באופן מייד, אולם אם חל עיכוב, והוא לא נתן אותם ליעדם בזמן, מתגלגלת לידו מצוה קיומית של הביעור. ועל כן בפסוקים שבפרשת ראה מוזכרת המצוה כמצוה שמתקיימת בתום שלוש שנות המעשר. ובפסוקים שבפרשת כי תבוא המצוה מוזכרת בפני עצמה, לפני הציווי על הוידוי.

האפשרות השלישית היא שהביעור אינו מצוה בפני עצמה אלא חלק ממצות הוידוי. כדי שיהיה אפשר לקיים את מצות הוידוי ולומר "ביערת הקודש מן הבית וגם נתתיו וגו'", צריך לבער את המעשרות לפני כן. ועל כן בפרשת כי תבוא הוא מוזכר לפני הציווי על הוידוי, ולעומת זאת בפרשת ראה הוא מוזכר לאחר הזכרת מצות תרומות ומעשרות, כדי להזכיר את העיתוי של הביעור שבא בתום ההפרשה.

ב. ביעור היא מצוה בפני עצמה

הרב יחיאל מיכל אפשטיין, בספרו ערוך השולחן העתיד, כותב שהביעור הוא מצוה בפני עצמה:

ולכן שתי מצוות עשה יש בסוף שנה השלישית: מצות ביעור — כלומר שמבער כל המעשרות שיש לו עדיין מכל השנים ואם לא ביערן עובר בעשה. ומצות וידוי מעשר, וזה אינו וידוי על חטא,³ אלא לשון הודאה שמודה שביער כל המעשרות, וגם קצת וידוי חטא יש שהשהה מעשרותיו.⁴

מכאן שהביעור הוא מצות עשה בפני עצמה, ומי שלא קיימה, לא רק שביטל את מצות הפרשת תרומות ומעשרות, אלא עובר בעשה נוסף של מצות הביעור.

3. רבים התלבטו בשאלה מדוע מכונה מצוה זו בשם וידוי שכן אין כאן חטא שהוא מתוודה עליו. עיי"ש בערוך השולחן המציין לתוי"ט בהל' מע"ש וז', י שכתב בשם הספורנו שהוידוי הוא מה שבעוונותינו ניטלה העבודה מהבכורים. לדעתו זהו הסבר דחוק. בפירוש "משנה ראשונה" על המשנה במעשר שני ה, ו באר: "וכן נראה שלכך נקרא וידוי — שמתוודה שעשה עד עכשיו שלא כדין שהשהה את מעשרותיו ועתה בא לתקן אשר עיוות". ראה במאמריהם של הרב נעם חיים כהן, והרב יהודה שביב, בספר זה.
4. ערוך השולחן העתיד, הלכות מעשר שני סי' קלו סעיף ב.

גם בספר מנחת חינוך הגיע למסקנה דומה שמצות הביעור היא מצוה בפני עצמה והיא לא תלויה כלל במצות הוידוי:

במצוה זו (הוידוי) נכללת עוד מצוה, היינו ביעור והיא מצוה בפני עצמה, דאפילו באותם שפטורים מן הוידוי מכל מקום חייבים בביעור, כי דין ביעור מבואר בפרשת ראה וכו', ומצוה זו דוידוי היא בפרשת תבוא וכו'.⁵

המנחת חינוך מדייק מהפסוקים שיש שתי מצוות נפרדות: בפרשת ראה מצוה התורה על הביעור כמצוה בפני עצמה, ובפרשת כי תבוא היא מצוה על הוידוי כמצוה בפני עצמה, וואף הוא סובר שאיזכור הביעור שם בא אגב ציון העיתוי של הוידוי. המנחת חינוך מוכיח את מסקנתו גם מדברי המשנה לגבי המעשה של רבן גמליאל:

מעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו באין בספינה, אמר רבן גמליאל: עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע, ומקומו מושכר לו, עישור אחר שאני עתיד למוד נתון לעקיבא בן יוסף, שיזכה בו לעניים, ומקומו מושכר לו. אמר רבי יהושע: עישור שאני עתיד למוד נתון לאלעזר בן עזריה ומקומו מושכר לו. ונתקבלו זה מזה שכר.⁶

הראשונים נחלקו בפירוש משנה זו. רש"י שם סובר שהמשנה עוסקת במקרה בו רבן גמליאל עדיין לא הפריש תרומות ומעשרות מן הפירות. אולם ר"ת⁷ והרמב"ם⁸ סוברים שמדובר על פירות שכבר הופרשו והגיע זמן ביעור המעשרות, ורבן גמליאל נתן לרבי יהושע שהיה לוי את המעשרות שנותרו לו,

5. מצוה תרז אות א.

6. משנה במעשר שני ה, ט.

7. עי' בקידושין כו ע"ב ברש"י שם ובדברי ר"ת בתוס' ד"ה מעשה, וכן עי' בבבא מציעא יא ע"א ובתוס' ד"ה עישור, וכן בספר הישר לר"ת ס"י תעח (תקעג). וכן כתבו עוד: הרמב"ן הריטב"א והרשב"א והר"ן בקידושין שם. אמנם בתפארת ישראל, על המשנה במעשר שני ה, ט בבועז אות ב מצדד בשיטת רש"י ומדייק מהלשון "שאני עתיד למוד", שמדובר שעדיין לא הפריש תרומות ומעשרות כלל ולא מדובר על ביעור מעשרות. ראה עוד במאמרו של הרב יעקב אריאל, "מעשה רבן גמליאל והזקנים — ביעור מעשרות", בספר זה.

8. כך משמע מהרמב"ם בהל' מעשר שני יא, יא וכפי שבאר הרדב"ז על הרמב"ם שם.

הרב אליעזר חיים שנוולד

ולרבי עקיבא שהיה גבאי עניים את מעשר העני שנותר לו, ואילו רבי יהושע הקנה לרבי אלעזר בן עזריה שהיה כהן את תרומות המעשר מן המעשר שקיבל.⁹ המנחת חינוך כותב שמעשה זה אירע לאחר תקנת רבי יוחנן כהן גדול שביטל את הוידוי (משנה מעשר שני ה, טו), ועפ"י ר"ת שסובר שהמשנה עוסקת במצות ביעור מעשרות, הרי שהוא ביער מבלי להתוודות. ומכאן מסיק המנחת חינוך שמצות הביעור היא מצוה בפני עצמה ולכן היא לא מתבטלת גם כאשר לא ניתן לקיים את מצות הוידוי.¹⁰

המנחת חינוך מביא הוכחה נוספת שמדובר במצוה בפני עצמה:

וכן בסנהדרין (יא ע"ב) דרבן גמליאל שלח איגרות וכו' דזמן ביעורא מטי וכו', ובימיו לא היו מתוודין, כי נתבטל קרוב לשלוש מאות שנה וכו', חזינן דמצות ביעור היא מצוה בפני עצמה ואין הוידוי מעכב.

לדבריו של המנחת חינוך יש השלכות הלכתיות נוספות. האם נשים חייבות בביעור מעשר? רבי דוד זכות הסתפק בדבר:

מספקא לי אם הנשים מתוודות, אף דאין יכולים לומר "אשר נתת לנו" וכדתנן גבי ביכורים¹¹, דשמא יש לחלק בין "נתת לי" לבין "נתת לנו", דהו"ל כעין מ"ש הפוסקים והביאם הב"י¹² דיכולות הנשים לברך על מצות עשה שהזמן גרמא "קדשנו וציונו" כיון שהאנשים נצטוו, וכל שכן במעשרות שהנשים חייבות דיכולות לומר אשר נתת לנו דרצונו לומר לכללות ישראל וכו'.¹³

9. ראה בברטנורא על המשנה שם וביכין שם.
10. במהדורת מכון ירושלים, מצויין בהערה שהוכחה זו מתאימה רק לשיטת התוס' בכתובות אולם לפי שיטת הרמב"ם נמצא שאין הוכחתו מוכרחת. ואכן נראה לקמן שלפי שיטת הרמב"ם הביעור אינה מצוה בפני עצמה.
11. משנה ביכורים א, ה.
12. בית יוסף, טור או"ח סי' תקפט.
13. תוס' אנשי שם, על המשנה מעשר שני ה, יד.

מעמדה של מצות ביעור מעשר – לשיטת הרמב"ם

בספר החינוך כתב בפשיטות שנשים אינן חייבות במצות הוידוי: "ונוהגת מצוה זו בזמן הבית בזכרים".¹⁴ המנחת חינוך באר את דברי החינוך שם בכך שנשים פטורות משום שאין להם חלק בארץ:

והנה נשים בוודאי פטורות ממצוה זו, דאין להם חלק בארץ, וכו',
וכן כתב הרב המחבר כאן דנוהג בזכרים וצ"ע על הרמב"ם שלא
כתב זה כאן.¹⁵

על פי זה מסתפק המנחת חנוך אם נשים יהיו חייבות במצות ביעור מעשרות, משום שמדובר בשתי מצות נפרדות, ואולי בביעור בכל זאת יהיו חייבות. מאידך מצות ביעור תחומה בזמן, ואולי היא מצות עשה שהזמן גרמא, ונשים פטורות:

ולא נתבאר אם נשים חייבות בביעור, דבוידוי אינן חייבות וכו',
אך ביעור אינו תלוי בוידוי כמו שכתבתי לעיל, וצד הספק, דהוי
לה מצות עשה שהזמן גרמא, דהיא רק ברביעית ובשביעית, א"כ
אפשר דנשים פטורות, אך אם נאמר דגם אחר זמן לא נפקעה
מצות ביעור הויא לה שאין הזמן גרמא וכו' וצ"ע.¹⁶

המנחת חנוך לא מכריע את הספק, אולם ברור שיסוד הספק נובע מעצם הגדרת הביעור כמצוה בפני עצמה.

14. חינוך מצוה תרז. בספר אשר למלך על הרמב"ם הל' מעשר שני יא, ד דייק מכך שהרמב"ם לא הזכיר את החיוב של נשים במצות הוידוי בכך שגם הרמב"ם סובר שנשים פטורות. ושם מביא שני טעמים לכך: א. שנשים לא נטלו חלק בארץ. ב. שהיא מצות עשה שהזמן גרמא.

15. שם אות כא. וכן כתב המשנה ראשונה, משנה מעשר שני ה, יד: "ונראה דכל הני נמי דחשיב בפ"ק דביכורים מש' ה': אפוטרופוס ושליח ואשה וטמטום ואנדרוגינוס, מביאין ואין קורין שאין יכולין לומר "אשר נתת לי", ה"נ מה"ט גופיה אין מתוודין. וצ"ל דהכא סמיך אדהתם".

16. שם אות י.

ג. שיטת הרמב"ם

1. ביעור אינו מצוה בפני עצמה, אלא הכשר למצות וידוי

לעומת הסוברים שמצות הביעור היא מצוה בפני עצמה, נראה ששיטת הרמב"ם היא שהביעור אינו מצוה בפני עצמה, שכן בספר המצוות, מנה הרמב"ם רק את מצות הוידוי, ולא מנה את מצות הביעור:

שצונו להתודות לפניו יתעלה בהוצאת משפטי המעשרות והתרומות ולהתנקות מהם במאמר גם כן כמו שאנו נקיים מהחזיק בהם בפועל.¹⁷ וזהו שנקרא וידוי מעשר.¹⁸ והצווי בזה באמרו יתעלה: "ואמרת לפני ד' אלקיך בערונך הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי לגר ליתום ולא למנה וגו'", וכו'.¹⁹

ניתן לדייק מהרמב"ם שלא מנה את מצות הביעור אלא רק את מצות הוידוי, שהוא סובר שיש רק מצוה אחת והיא מצות הוידוי. על כך יש לשאול האם לדעת הרמב"ם הביעור אינו מצוה עצמאית אלא סניף של מצוה אחרת ועל כן לא מנאה הרמב"ם, או שהיא מצוה בפני עצמה אלא שעל פי הכללים של מניין התרי"ג, אותם הוא ניסח בשרשים²⁰, אין למנוונה כאחת מתרי"ג המצוות, מפני שהיא נמנית כחלק ממצוה אחרת.²¹ ההבדל שבין שתי האפשרויות הוא, שאם היא אינה מצוה עצמאית כלל יהיו לכך השלכות הלכתיות, ואם היא מצוה עצמאית, רק שלא ניתן למנותה כאחד מן התרי"ג בדרך כלל אין לכך השלכות הלכתיות. וכן יש לשאול על הרמב"ם, שלכאורה היה צריך למנות דווקא את מצות הביעור ולא את מצות הוידוי, מפני שעפ"י ניסוחו של

17. הר"י קפאח תרגם: "שנצטוינו להתודות לפניו יתעלה בזהפרישנו את חובת המעשרות והתרומות ולהתנקות מהם גם בדיבור, כדרך שהתנקינו להתזיק בהן בפועל". (פירוש המשנה לרמב"ם, הוצאת מוסד הרב קוק).

18. משנה מגילה ב, ה; משנה סוטה ז, א; ספרי פרשת כי תבוא.

19. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קלא. קדמו: רס"ג מ"ע צ. ראה עוד: סמ"ג עשין קלח; חינוך מצוה תרז.

20. מובא בתחילת ספר המצוות לרמב"ם ובו ניסח הרמב"ם את הכללים שעל פיהם קבע מה נמנה בתרי"ג, ומה לא.

21. ניתן לתת דוגמאות למצוות רבות נוספות שאף שהן מצוות מן התורה, ללא כל ספק, בכל זאת הרמב"ם לא מנה אותן בכלל התרי"ג.

מעמדה של מצות ביעור מעשר – לשיטת הרמב"ם

הרמב"ם נראה שמצות הוידוי נכללת במצות הביעור. הרמב"ם כתב שעניינה של המצוה היא לגרום להגעת המעשרות ליעדם, ולהיות "נקיים מהחזיק בהם בפועל"²², והוידוי הוא לכאורה רק פרט – אמירה המבטאת שהמצוה אכן התקיימה, "להכריז על עצמנו שאנו נקיים ומשותררים מהם"²³. אם כן, מדוע הרמב"ם מונה את מצות הוידוי שהוא פרט במצוה, ואינו מונה את מצות הביעור שהוא לכאורה עיקר המצוה? וכן יש לשאול על פי שיטת הרמב"ם כיצד יבוארו הפסוקים המצווים על הביעור. שאלה נוספת שאל המנחת חנוך, על פי שיטתו, שהוכיח שמצות הביעור היא מצוה בפני עצמה, והיא קיימת גם כאשר לא ניתן לקיים את מצות הוידוי, ועל כן הקשה על הרמב"ם מדוע לא מנה את הביעור כמצוה עשה בפני עצמה:

והנה הביעור מצוה בפני עצמה כמו שכתבתי (אות א'), אך הוידוי לא היה אלא אם כן ביער, וכל זמן שיש מתנות בידו אינו מתוודה, כאשר יבואר בסמוך בס"ד. ואיני מבין מדוע לא מנו הר"מ וסיעתו מוני המצוות מצות ביעור למצוה עשה בפני עצמה, כי היא מצוה עשה ואינו תלוי בשום דבר וצריך עיון כעת.²⁴

המנחת חינוך נשאר בקושייתו על הרמב"ם בצריך עיון, אולם נראה לומר שהקושיה היא התירוץ: הרמב"ם סבר שהביעור אינו מצוה בפני עצמה.

22. על פי טעמו של החינוך שם למצות הוידוי, הדברים מתחדדים עוד יותר. לפיו, טעם מצות הוידוי, שאנו מתוודים בפה על הפרשת המעשרות כדי לגרום לכך שנפריש ונבער אותם בפועל: "משרשי המצוה, לפי שסגולת האדם וגודל שבחו הוא הדבור שהוא יתר בו על כל מיני הנבראים, שאילו מצד יתר התנועות גם שאר בעלי חיים יתנועעו כמוהו, ועל כן יש הרבה מבני אדם שיראין מלפסול דבורם שהוא ההוד הגדול שבהם יותר מלחטוא במעשה. ובהיות ענין המעשרות והתרומות דבר גדול, וגם כי בה תלויה מחית משרתי האל, היה מחסדיו עלינו כדי שלא נחטא בהן להזהירנו עליהם להפריש אותן ושלא ליגע וליהנות בהם בפועל, וגם שנעיד על עצמנו בפניו בבית הקדוש שלא שקרנו בהם ולא עכבנו דבר מהם, וכל כך כדי שנזהר מאד בענין". וע"כ אם הוידוי הוא פרט במצות הביעור, אם כן, יש לשאול על החינוך כרמב"ם, שאם כן היה מקום למנות קודם את עצם המצוה לבער ורק לאחר מכן את החיזוק שלה ע"י הדיבור, ובדאי לא היה מקום להתעלם ממנה?

23. כלשון באורו של הר"מ קאפח בהערה 29 שם.

24. מצוה תרז אות ד.

הרב אליעזר חיים שנוולד

המעין ברמב"ם בהלכות מעשר שני ונטע רבעי, יווכח שהרמב"ם הוא שיטתי ואיננו מזכיר אף פעם את מצות הביעור כמצוה בפני עצמה. בהגדרת המצוה כותב שם הרמב"ם:

מצות עשה להתודות לפני ד' אחר שמוציאין כל המתנות שבזרע הארץ וזהו הנקרא וידוי מעשר.²⁵

הרמב"ם איננו מזכיר את מצות הביעור. כך גם מתבאר מפסקו של הרמב"ם שם בהמשך:

ז. אינו מתודה עד שלא ישאר אצלו אחת מן המתנות, שכן הוא אומר בוידוי בערתי הקדש מן הבית, וערב יום טוב האחרון היה הביעור ולמחר מתודין.

ח. כיצד הוא עושה אם נשאר אצלו תרומה ותזומת מעשר נותנה לכהן, מעשר ראשון נותנו ללוי, מעשר עני נותנו לעניים, נשאר אצלו פירות מעשר שני של ודאי או נטע רבעי או מעות פדייתן ה"ז מבערן ומשליך לים או שורף, נשאר אצלו מעשר שני של דמאי אינו חייב לבערו, נשאר אצלו בכורים הרי הן מתבערין בכל מקום.²⁶

ניתן אולי ללמוד שהביעור — והוצאת כל המתנות, הוא אינו מצוה בפני עצמה, אלא רק "הכשר מצוה" לכך שיהיה ניתן להתודות. אם הרמב"ם היה סובר שיש מצוה עצמאית בביעור, היה צריך להקדים את הלכה ח שבה מבאר כיצד מבערים, להלכה ז ששם מבאר את אופן הוידוי. ועוד, היה לו לרמב"ם לכתוב בהלכה ח: "כיצד מבערין", או בסוף ההלכה ש: "אנז ביער קיים מצוה". וכן ניתן לדייק מלשון הרמב"ם בהלכה ז, שאם הביעור היה מצוה בפני עצמה, היה עליו להקדים ולבאר את חובת הביעור ולאחר מכן לכתוב "ולאחר שביער מתודה", אולם הוא כתב: "אינו מתודה עד שלא ישאר אצלו אחת מן המתנות", דהיינו שהענין העיקרי הוא המצוה להתודות, אולם לא ניתן לקיים את המצוה להתודות ולומר "ביערתי הקודש מן הבית" כל זמן שנשאר אצלו אחת מן המתנות.

25. רמב"ם הלכות מעשר שני יא, א.

26. שם יא, ז-ח.

מעמדה של מצות ביעור מעשר – לשיטת הרמב"ם

דוגמה בולטת נוספת בדברי הרמב"ם הוא, שינוי מלשון המשנה. המשנה מבארת שחובת הביעור חלה רק משהגיעו הפירות לעונת המעשרות:

אמר רבי יהודה בראשונה היו שולחין אצל בעלי בתים שבמדינות מהרו והתקינו את פירותיכם עד שלא תגיע שעת הביעור עד שבא רבי עקיבא ולמד שכל הפירות שלא באו לעונת המעשרות פטורים מן הביעור.²⁷

אולם הרמב"ם ניסח את ההלכה בלשון שונה מלשון המשנה:

פירות שלא הגיעו לעונת המעשרות בשעת הביעור אין מעכבין אותו להתודות ואינו חייב לבער.²⁸

לכאורה היה על הרמב"ם לנקוט בלשון המשנה ולומר שפירות שלא הגיעו לעונת המעשרות פטורין מן הביעור, וכאן כתב שאין הם מעכבים את הוידוי. אולם הרמב"ם הדגיש שהם לא מעכבים את הוידוי, ורק לאחר מכן כתב שאין חייב לבער. כלל ידוע בכללי הרמב"ם, שהרמב"ם אינו משנה מ"מטבע שטבעו חכמים" ומהלשון המקורית של חז"ל, אלא אם כן רצה להדגיש הבנה מסוימת בדברים. ומכאן ניתן לדייק לכאורה שלפי שיטת הרמב"ם אין ענין עצמי בביעור ואין הוא מצוה בפני עצמה, אלא שהוא מעכב את האפשרות לקיים את מצות הוידוי, ועל כן כתב שפירות שלא הגיעו לעונת המעשרות אינן מעכבים. לכאורה על פי זה ניתן לקבוע שהתעלמות הרמב"ם ממצות הביעור אינה רק לעניין שלא למנותה במניין המצוות, אלא גם שאיננה מצוה עצמאית כלל.

על פי זה ניתן גם לבאר את שיטת הרמב"ם בפירוש הפסוקים בתורה: בפרשת ראה מזכירה התורה את הביעור בסוף פרשת המעשרות כעיתוי של הביעור אך לא כמצוה בפני עצמה. ובפרשת כי תבוא עיקר הענין הוא מצות הוידוי, והביעור הוא רק "מכשיר מצוה" כדי לאפשר את הוידוי.

27. משנה מעשר שני ה, ח.

28. רמב"ם הל' מעשר שני יא, י. וכן ניתן לדייק מלשונו שם בהלכות יב-יג. וכן העתיק השו"ע להלכה בלשונו ביו"ד סי' שלא סעיף קמד.

2. ביעור נכלל במצות וידוי

ראשונים ואחרונים דנו בשיטת הרמב"ם ומצינו דעות שונות. יש שהסבירו שהביעור נכלל במצות הוידוי ויש שהסבירו שהביעור נכלל במצות הפרשת תרומות ומעשרות. בספר מרכבת המשנה, סובר שלשיטת הרמב"ם הביעור נכלל במצות הוידוי. בדרך זו הוא מבאר את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בשאלה האם מצות וידוי מתקיימת לאחר חורבן הבית. הרמב"ם בהל' מעשר שני יא, ד פוסק:

ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות.

ועל כך הקשה הראב"ד שם, שמהפסוק משמע שמצות וידוי קיימת רק בזמן הבית:

א"א זה שיבוש שהוידוי אינו אלא לפני ד' ואין לפני ד' אלא בבית.²⁹

במרכבת המשנה מתרץ את הרמב"ם ומוכיח מהמשנה עצמה שמקיימים את הביעור גם כשהבית חרב למרות שכתוב בו גם כן "לפני ד'", ומכיון שהביעור הוא חלק ממצות הוידוי מכאן שגם מצות וידוי מתקיימת כשהבית חרב:

ואולם מכאן משמע לכאורה אדרבה דבהכרח האי "לפני ד'" דוידוי לאו דווקא, דהא קיי"ל בהדיא במתניתין³⁰: "מי שהיה לו פירות בזה"ז והגיע שעת הביעור וכו'" דאלמא בזמן הזה חייבין ביעור, והרי הוידוי גורם לביעור ו"לפני ד' כתיב", ואמאי טעון ביעור בזמן הזה. ורבנו סובר דכל וידוי נוהג בזמן הזה וכו'. וכיון שהביעור אינו מצוה אלא חלק ממצות וידוי, שהביעור מעכב את הוידוי כדבפירקין ה' י"ב, אי ס"ד דאין ויזוי נוהג בזמן הזה

29. על' ברדב"ז שם בביאור המחלוקת, וכן בדברי הרב צ"פ פרנק, שו"ת הר צבי, קונטרס מילי דברכות ס' א. בספר החינוך מצוה תרז הגדיר את המצוה כרמב"ם, אך בכ"ז כתב ביחס לוידוי בזמן הזה: "ועובר על זה ולא התודה וידוי זה של מעשרות בזמנו בזמן הבית ביטל עשה זה".

30. משנה מעשר שני ה, ז.

מעמדה של מצות ביעור מעשר – לשיטת הרמב"ם

אין עליו חיוב לבער ויכול להשהות המתנות אצלו ולאחר זמן יתנם וכו'.³¹

מדברי מרכבת המשנה ניתן להסיק שתי מסקנות: א. שלשיטת הרמב"ם הביעור אינה מצוה בפני עצמה אלא חלק ממצות הוידוי ולשיטה זו יש השלכה הלכתית בשאלה האם ניתן לקיים את מצות הוידוי בזמן הזה. ב. שהתעלמות הרמב"ם ממצות הביעור אינה רק לעניין שלא למנותה במניין המצוות אלא גם שאיננה מצוה עצמאית כלל.

גם בספר משנה אחרונה, מבאר באופן דומה את שיטת הרמב"ם לגבי ביעור בזמן הזה, אלא שהוא לומד בצורה הפוכה – מהחיוב להתוודות בזמן הזה לחיוב לבער. בביאורו הוא מתייחס למחלוקת בית שמאי ובית הלל, ביחס לביעור של מעשר שני ונטע רבעי בזמן הזה שבית המקדש חרב:

ודעיקר המצוה היא הוידוי כלשון הרמב"ם בחיבורו: 'מצות עשה להתוודות' וכן בספר המצוות מצוה קל"א לא מנה הביעור במצות עשה אלא הוידוי. והלכך בזמן הזה וכו' אבל הרמב"ם בפירושו כתב לב"ה שצריכין ביעור. ולטעמיה אזיל שכתב בחיבורו שוידוי נוהג אף שלא בפני הבית והלכך צריך נמי ביעור וכו'.³²

דהיינו, עפ"י הרמב"ם עיקר המצוה היא הוידוי והביעור תלוי בה. ומכיון שהוידוי נוהג בזמן הזה כך גם נוהג הביעור בזמן הזה. גם בהסבר זה יש להגדרה שהביעור תלוי במצות הוידוי השלכה הלכתית על קיום הביעור בזמן הזה. הסבר זה ברמב"ם תואם את דברי היד רמה על הגמ' בסנהדרין (יא ע"ב ד"ה תא תזי): "דרבן גמליאל שלח איגרות וכו' דזמן ביעורא מטי".

כיון שהגיע יום טוב האחרון של פסח מתבערים בכל מקום שהם כדי שיוכל להתוודות עליהן "ביערת הקודש מן הבית". וביום טוב אחרי מנחה היו מתוודין וכו' ואמטו להכי איצטריך רבן גמליאל ליזרזינהו מקמי דלימטי זמן ביעורא כדי שיהיה להן פנאי לבער את הכל קודם יום טוב האחרון של פסח וכו'.

31. מרכבת המשנה, רמב"ם הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, ד.

32. משנה ראשונה, משנה מעשר שני ה, ז.

הרב אליעזר חיים שנוולד

ומשמע מדברי היד רמ"ה שהביעור הוא רק הכשר מצוה כדי שיוכל לקיים את מצות הוידוי ולומר שבער את כל הקודש מן הבית. וכן משמע מדבריו בהמשך שם:

וה"ק רחמנא: "כי תכלה לעשר" ברביעיו, "את כל מעשר תבואתך" של שנה השלישית שהיא "שנת המעשר", "ונתת ללוי וגו'" אז תוכל להתוודות ולומר "בערתי הקודש".

דהיינו שגם שם הביעור הוא כדי שיהיה ניתן לקיים את מצות הוידוי, ומשמע שהביעור הוא כעין "הכשר מצוה" לוידוי.

3. ביעור נכלל במצוות הפרשת תרומות ומעשרות

אולם יש אחרונים שבארו את שיטת הרמב"ם בדרך שונה, לדעתם שיטת הרמב"ם היא שהביעור אינו מצוה בפני עצמה והוא נכלל במצות הפרשת תרומות ומעשרות. כך סובר הראי"ה קוק, ששואל על דברי הרמב"ם בספר המצוות ועשה קלא, מדוע לא מנה את הביעור כמצוה בפני עצמה:

מנין המצוה בתרי"ג מצוות הרמב"ם ז"ל, וכן שאר מוני המצוות, מנו את מצות וידוי המעשר למ"ע ממנין תרי"ג, אבל את מצות ביעור המעשר לא מנו למ"ע בפ"ע.³³

מכאן מסיק הראי"ה קוק, בשונה ממרכבת המשנה, שלשיטת הרמב"ם מצות הביעור נכללת במצוות הפרשת תרומות ומעשרות. וכך כתב שם:

וצ"ל דס"ל, דמצוות ביעור אינה מצוה בפ"ע, כ"א גבול וזמן לחוקי המעשרות שלא להשהותם יותר, א"כ אינה כ"א דין מדיני המצוות, ולא מצוה בפ"ע, וכבר כתב בשרשיו (שורש י"ד), שלא למנות גדרי המצוה במנין. ונראה שבעיקר זה השורש הושוה כולם, ולא תפול בו מחלוקת כ"א בפרטים, להכריע איזה דבר נקרא מצוה שרשית בפ"ע ואיזה דבר נקרא רק מגדרי המצוה ודיני. ולפ"ז הושוה כולם, שהביעור אינו כ"א דין וגדר, ע"כ לא בא במנין.

33. הראי"ה קוק, שו"ת משפט כהן סימן נה.

מעמדה של מצות ביעור מעשר – לשיטת הרמב"ם

הראי"ה קוק מתרץ על פי כללי הרמב"ם עצמו בספר השרשים שאינו מונה גדר ממצוה בתור מצוה נפרדת, ובעצם דין הביעור אינו מצוה בפני עצמה אלא המשך של המצוה להפריש ולתת תרומות ומעשרות.³⁴ בכלל מצות תרומות ומעשרות גם ציוותה התורה שאם לא הפריש³⁵ ולא נתן את המעשרות עד השנה השלישית עליו ליתן ולהביאן ליעדן. ומכאן ניתן לדייק אם כן שמצות הביעור אינה מצוה בפני עצמה לעומת זאת מצות הוידוי היא מצוה בפני עצמה. אולם עדיין הראי"ה קוק מתקשה בדבר משום שיש מצוות דומות כגון הבאת נדרים ברגל הראשון, ומצות לא תעשה של "בל תאחר" שהרמב"ם מנה אותן בפני עצמן:

אך ע"ז יש להעיר, במה נשתנתה מצות ביעור, שלא לחשבה במנין, מפני שהיא גדר והגבלה לחוקי המעשרות, ממצות "ובאת שמה והבאתם", שהיא עשה להביא הנדרים ברגל הראשון, ומצות לא תעשה ד"בל תאחר" שעובר בג' רגלים, ושתייהן נמנו. מצות עשה ד"ובאת" בעשין פ"ג, ולא תעשה דבל תאחר בלאוין קנ"ה, והלא ג"כ אינן כ"א הגבלות למצות אחרות, ומ"מ באו במנין. אמנם דרך הרמב"ם ז"ל נודע בשרשיו, (שורש ב' וט'), כי

34. תמונה מסקנתו של כותב הערך "ביעור מעשרות" באנציקלופדיה התלמודית ח"ד, שהביא בשם הראי"ה קוק בשו"ת משפט כהן סי' נה: "מכל מקום לא מנוה מוני המצוות כמצוות עשה מיוחדת וכלולה במצות וידוי", בעוד שהרב קוק כתב במפורש שהיא נכללת במצות הפרשת תרו"מ ולא בוידוי מעשרות. ואולי מה שהביא אותו למסקנה זו היא דברי הרב זצ"ל שם: "והנה לשון הכתוב כי תכלה לעשר מורה, שאין זה ענין מצוה מיוחדת רק מכין למה שכתוב אח"כ: ואמרת לפני ד' אלהיך, וכמו שהשריש (שורש י') שלא למנות את ההקדמות למצות, ואע"פ שמצינו במק"א תוציא את כל מעשר תבואתך, בלשון מצוה, מ"מ כיון שיש פנים לומר בה מצד עצמה שהיא רק הגבלה למצוה אחרת, די לנו במה דגלי קרא לעשותה טפלה למצות וידוי כהכנה אלי' שלפיכך יש לסלקה מהמנין". אולם המעיין שם יראה שבכך הסביר מדוע לא נלמד מהפסוק בפר' כי תבוא שמדובר במצוה עצמאית וע"כ הוא כותב שהוא כעין הכנה לוידוי. אולם הוא אינו חוזר בו ממה שכתב במפורש בתחילת הדברים וכן חזר אח"כ וכתב למסקנה: "וע"כ כיון שמצות ביעור יש לתלותה לגבול המעשרות, וקרא דביעורתי הקדש אינו ציווי מפורש, אלא דבור של התנצלות, אינו מספיק להוציאו מכלל ענף ולהביאו לכלל מנין של מצוה מיוחדת".

35. עי' בתוס' ראש השנה ד ע"א ד"ה ומעשרות, שהנפ"מ בין איסור "בל תאחר" בהפרשת מעשרות, ובין מצות ביעור הוא, ש"בל תאחר" הוא רק על מה שכבר הופרש, והביעור הוא גם על מה שעוד לא הופרש.

הרב אליעזר חיים שנוולד

בכל מקום שמצא שאמרו חז"ל בפירוש על איזה דבר, שהיא מצות עשה או לא תעשה או מה"ת, מנאו במנין אע"פ שהוא נגד כלליו, וא"כ י"ל דסמך ע"מ שאמרו בפ"ק דראש השנה (ד ע"ב) על "ובאת שמה הבאתם", שהיא לעשה, ועל בל תאחר, שהיא לא תעשה... אבל בביעור, שלא מצא בו גילוי לחז"ל לחשבו במ"ע בפ"ע, הניחו על כללו, שהוא גדר ודין למצוה ולא מצוה בפ"ע.³⁶

גם על שאלה זו עונה הראי"ה קוק על פי כללי הרמב"ם שבפרט שמצא ביטוי מפורש בדברי חז"ל שהוא מצוה מנה אותו בפני עצמו ואילו בביעור מעשרות לא מצינו בחז"ל ביטוי כזה. הוא מאריך ומבאר גם מדוע לא למד הרמב"ם משתי מצוות אלה בנין אב, שיש למנות גם פרט של המצוה, בפני עצמה וכו' עיי"ש. המדייק בדבריו יראה שלא ניתן לקבוע על פי דבריו שהרמב"ם סובר שהביעור אינו מצוה עצמאית אלא סניף של מצוה אחרת ועל כן לא מנאה הרמב"ם. וניתן לומר שהיא מצוה בפני עצמה אלא שעל פי הכללים של מניין התרי"ג, אין למנותה בתרי"ג מפני שהיא נמנית כחלק ממצוה אחרת. ואמנם ההבדל שבין שתי האפשרויות הוא שאם היא אינה מצוה עצמאית כלל יהיו לכך השלכות הלכתיות, ואם היא מצוה עצמאית, רק שלא ניתן למנותה כאחד מן התרי"ג בדרך כלל אין לכך השלכות הלכתיות.

גם החזון אי"ש מבאר את שיטת הרמב"ם שהביעור נכלל במצות תרומות ומעשרות:

נראה דאינו חייב להשתדל אחר פירות בערב יו"ט לקיים מצות ביעור, דמצות ביעור בכל השנה כולה, ואפשר דמ"מ יש בו מידת חסידות כמו לשרוף חמץ בערב הפסח, אמנם נראה דאין מצוה זו בפני עצמה אלא פרטי דיני תרומות ומעשרות, וכמו שקבעה תורה רגל אחד לעבור בעשה, וה"נ עובר ברגל של רביעית אף שנתמרח בחוה"מ [ולכא עשה דרגל, דכולי ויגל בעינן כדאמר ר"ה ה ע"ב] וכמש"כ תוס' [ר"ה ד ע"א]. ולא מסתבר שאם נותן לכהן תרומה בזמן הביעור יהיה יותר רצוי מאילו נתנו קודם, אדרבא יש בזה מצוה שבא לידך אל תחמיצנה, וממידת זריזות

36. שם.

מעמדה של מצות ביעור מעשר – לשיטת הרמב"ם

להקדים וה"נ באכילת מעשר שני. אלא שהוא לאו הבא מכלל עשה שלא יעכב מלבער והלכך לא חשבוהו הראשונים ז"ל במנין המצוות, וכן הוא בהדיא בתוס' ר"ה שם, ולפי"ז גם נשים חייבות בביעור שזו פרטי מצות תרומה ומעשר שנתחייבו גם נשים [ועי' במנחת חינוך מצוה תר"ז והרבה מדבריו ז"ל כבר נתפרשו במה שכתבנו]³⁷.

בשונה מהראי"ה קוק, ניתן להוכיח מדברי החזו"א שהוא סובר שהרמב"ם לא מנה את מצות הביעור, לא רק משום אין למנותה בתרי"ג. אלא משום שהביעור אינו מצוה עצמאית כלל והוא סניף של מצות הפרשת תרומות ומעשרות. ולכן יש לכך השלכה הלכתית לגבי השאלה אם נשים חייבות בביעור. לעיל הבאנו את הספק של המנחת חנוך שהסתפק בחיוב נשים בביעור, רק משום שהניח שהביעור הוא מצוה בפני עצמה. אולם עפ"י החזו"א כיוון שהביעור כלול במצות תרומות ומעשרות הרי שכשם שנשים חייבות בתרומות ומעשרות הם גם חייבות בביעור מעשרות.

37. חזון איש, דמאי סי' ב אות ז ד"ה נראה.